

AK PARTİ VE YOKSUL YARDIMLARI: *SOSYAL HİZMET Mİ RIZA ÜRETİMİ ARACI MI?*

Başak TURAN*

ÖZET

Türkiye’de son on yıldır istikrarla ve güç kazanarak iktidarda kalmayı başaran bir merkez sağ partisi var. Kurulduğu 2001 yılından bu yana Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) girdiği her seçimden, geçtiği her dönemeçten güç kazanarak çıktı. Partinin bu başarısı her geçen gün artan rıza üretimini de beraberinde getiriyor. Bu çalışmada, söz konusu rıza üretiminin ardındaki nedenlerden biri olduğuna inanılan yoksul yardımları incelenecektir. 1990’lı yıllar boyunca devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, başarısız hükümet koalisyonları, yerine getirilemeyen vaatler, halkın siyasetçilere olan güvenini geri dönülemez bir şekilde zedelemiştir. Tüm bu gelişmeler, siyasal arenada Ak Parti’nin 2002 seçimlerini kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak sonraki dönemlerde kazanılan seçimler Ak Parti’nin izlediği politikalar ve performansı inceleyerek açıklanabilir. Diğer bir anlatımla, Ak Parti’nin iktidarını korumak adına bir yandan sunduğu “hizmet” vardır ve Ak Parti döneminde dağıtılan yoksul yardımları da bu hizmetin bir yönüdür.

Anahtar Kelimeler: Ak Parti, rıza üretimi, yoksul yardımları, sosyal devlet

JDP AND POOR RELIEF:

SOCIAL SERVICE OR THE MEANS OF CONSENT PRODUCTION?

ABSTRACT

In Turkey, there is a center-right party which has achieved to remain in power consistently and gained strength for ten years. Since 2001, when it is established, Justice and Development Party (JDP) has become more powerful after every election and turnout. This success also has brought consent production increased day by day. In this study poor relief, that is believed reason behind the consent production, will be examined. During 1990s, political and economic instability, unsuccessful government coalitions, unsatisfied promises damaged the confidence of people toward politicians irreversibly. All of these developments in the political arena played an important role in winning JDP the general elections of 2002. However, the following wined elections can be explained by examining the politics of JDP. In order to secure its power, JDP has offered service. The poor reliefs served out in the JDP era are the one aspect of this service.

Keywords: Justice and Development Party, consent production, poor reliefs, social state

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

1. GİRİŞ

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (Ak Parti) 10 yıllık iktidarında ekonomik gelişme rakamlarla, bir diğer deyişle niceliksel olarak ifade edilmekte, iktidarın başarısı niceliksel bir büyüme söylemiyle lanse edilmektedir. Geri dönüşü olmayan zararlarının dile bile getirilememesinin ardında da halktan aldığı oy nedeniyle meşruiyeti ve demokrasi adına perçinlediği gücü var. Gücünü devam ettirmek adına yürüttüğü sosyal yardım projeleri, burjuvazi ile olan sağlam ilişkileri bulunmakta...

Türkiye'de son on yıldır istikrarla ve güç kazanarak iktidarda kalmayı başaran bir merkez sağ partisi var. Kurulduğu 2001 yılından bu yana Ak Parti girdiği her seçimden, geçtiği her dönemeçten güç kazanarak çıktı. Partinin bu başarısı her geçen gün artan rıza üretimini de beraberinde getiriyor. Bu çalışmada söz konusu rıza üretiminin ardındaki nedenlerden biri olduğuna inanılan yoksul yardımları incelenecektir.

Ak Parti'nin sağladığı başarı, elbette yapılan yardımlarla güvenini kazandığı yoksullardan ibaret değildir. Sermaye sahipleri ekonomik çıkarları nedeniyle, geniş bir grup ise Ak Parti'nin muhafazakar kültürel değerleri temsil ettiği inancıyla partiyi desteklemektedir. Ancak bu çalışma, yukarıda belirtildiği gibi yoksullar ve yoksul yardımları ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde özellikle 1990'lı yıllarda Türkiye tarihinde yer alan ve Ak Parti iktidarına zemin hazırladığı düşünülen gelişmelerden bazılarını yer verilecektir. Yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın, başarısız koalisyonların, yerine getirilemeyen vaatlerin halkın siyasetçilere olan güvenini nasıl zedelediğine kısaca değinilecektir. Bu gelişmelerin siyasal arenada Ak Parti'nin taze kan ve umut vaat edip etmediği ve 2002 seçimlerini kazanmasındaki rolü tartışılacaktır. Daha sonra sırasıyla Ak Parti'nin iktidarını korumak için bir yandan da sunduğu bir "hizmet" olduğu savunulacak, cemaat ile bağlarının kuvvetlenmesinde büyük rolü olduğuna değinilecek ve son olarak da yapılan yoksul yardımlarından bazılarını ilişkin istatistiklere yer verilecektir.

2. AKP'den ÖNCE: 1990'larda YAŞANAN BAZI ÖNEMLİ GELİŞMELER

Türkiye yakın siyasal tarihine ilişkin analizlerde 1980 ve onu izleyen yıllar önemli bir yer tutar. 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen darbe döneminde ve devamında gelen askeri rejim yıllarında bugün de yaşanan sorunlardan çoğunun mimarı olan kararlara imza atılmıştır. Bu nedenlerle bu dönemi miladi bir tarih olarak kabul edip ele alanlar vardır. Sovyetlerin dağılması gibi küresel etkileri olan ve ekonomik stratejilerde gerçekleştirilen değişiklikler de dönemi zorlaştıran etmenlerden olmuştur.

1980 öncesinde sosyalizm silahlı bir saldırı tehdidi olarak nitelendiriliyordu. Solcu öğrenci, aydın, işçi, sendikalı vb. kesimler iç düşman olarak görülüyordu. Sol grupların Aleviler ve Kürtler üzerindeki etkisinin dini-millî birlik ve beraberliği bozduğu, vatandaşlar arasında ayrımlar yarattığı iddia ediliyordu. Dönemin söylemsel konumlanışı kaba bir özetle yukarıda anlatılan çerçeveye oturtulabilir.

Darbeyi meşrulaştırmak için oluşturulan bir başka söylem ise devletin otoritesini kaybettiğine yöneliktir. Dönemde oluşturulan düşman "sol" olduğu için darbenin sağ ideoloji ile bütünleşmesi adeta kaçınılmaz hale gelmiştir. Darbe sonrası Türkiye'de iktidar bloğunun çekirdeğini burjuvazi ve ordunun üst yönetiminin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bloğun diğer aktörlerini ise ANAP, milliyetçiler ve İslamcılar olarak sıralayabiliriz. Bu bloktan dışlananlar ise Aleviler ve Kürtler olmuştur (Özkazanç, 1998: 220).

Ekonomik görünümüne bakıldığında, 1980 sonrasında gerçekleşen önemli ekonomik gelişmelerden biri ithal ikameci sanayi modelinin terk edilmiş olmasıdır. Yerine dış satıma dayalı bir gelişme anlayışı benimsenmiştir. 1980-84 döneminde ihracatta %314'lük bir artış sağlanmıştır. Ancak bu artışın ardında üretim yoktur. İç tüketim azaltılırken, stoklar eritilmiş, kapasite kullanımı artırılmış ve teşviklerden yararlanılmıştır. Ayrıca üretken yatırımlar azaltıldığı için işsizlik artmıştır. Göçle birlikte ise informal ekonomi giderek yaygınlaşmıştır. Böylesi bir birikim stratejisi sadece kısa vadede küçük bir kesime avantaj sağlamıştır. Çalışanlar için hiçbir avantajı olmamasının yanı sıra uzun dönem ekonomi için de ciddi bir kriz nedenidir (Bortav: 191).

20 Ekim 1991'de gerçekleştirilen milletvekili genel seçimleri öncesinde küçük partilerin aleyhine, büyüklerin ise lehine olacak değişiklikler yapılmıştır. Yine de seçimlerden sonra 8 yıllık ANAP iktidarı son bulmuş, ancak hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde edememiştir. Hükümet DYP-SHP koalisyonu ile kurulur. Yeni hükümet halkta büyük beklentiler yaratan ancak gerçekleştirilmeyen birçok vaatte bulunmuştur¹ (Tanör: 93). 1993'te Turgut Özal'ın beklenmeyen ölümünün ardından Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olur. DYP Kongresinin sonucunda genel başkan seçilen Tansu Çiller ise Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı olarak DYP-SHP karma hükümetini kurar².

Askeri rejimin getirdiği hukuki ve sosyal yapının yarattığı insan hakları ihlalleri hepimizin malumudur³. 12 Eylül, ardında demokrasi alanında da birçok sorun bırakmıştır. Parti kurmak ve/ya bir partiye üye olmak oldukça zordu. Kısıtlamalar bunlarla sınırlı kalmıyordu. Partilerin faaliyet özgürlüğü de oldukça daraltılmıştı. Örneğin siyasal partiler; sendikalar, dernekler, meslek kuruluşları ve vakıflarla siyasal amaçlarla ortak hareket etmesi engellenmiştir (Tanör, 103). Bütün bu ve benzeri sınırlamaların siyasal alandan uzaklaştırmaya yönelik olduğu açıktır. Siyasal alan ve siyasal aktörlere getirilen bu tür kısıtlamalar devam ederken İslamcı örgütlenme hem siyasal hem de sosyal alanda giderek yaygınlaşmıştır.

27 Mart 1994'te yapılan yerel seçimlerde Necmettin Erbakan'ın genel başkanı olduğu Refah Partisi'nin ilk önemli başarısı gelir. İstanbul'da şimdiki Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Ankara'da ise hala koltuğunu koruyan İ. Melih Gökçek belediye başkanlıklarını SHP'den almıştır. Akşin (s. 167) bu başarıyı diğer partilerin zayıf önderlikleri ve dar gelirliilerin çıkarlarının yeterince gözetilmemesinden ileri geldiğini söylemektedir. İslamcıların halka ekonomik ve toplumsal yarar sağlamada daha başarılı olması ve sistematik bir örgütlenme ile halka ulaşmalarının da buna katkı sağladığını söylenebilir.

Tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda 24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimlerde Refah Partisinin (RP) en yüksek oy oranı ile (%21) birinci çıkması şaşırtıcı olmamalıdır. Yine de RP

¹ DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel Başbakanlık görevini üstlenirken, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü Başbakan Yardımcılığı görevini almıştır. Koalisyonun uzlaştığı demokratikleşme paketine göre "yeni bir anayasa hazırlanacak, 12 Eylül rejiminin bütün yasaları gözden geçirilerek değiştirilecek, işkence önlenecek, yargı güvenceleri sağlanacak, olağanüstü hal mevzuatı ve uygulaması düzeltilecek, üniversitelerin özerkliği gerçekleştirilecek, sendikal haklar ILO standartlarına getirilecekti" (Tanör: 93). Ancak bu yasama faaliyetlerinin hiçbiri gerçekleştirilememiştir.

² Turgut Özal'ın ölümünden önce kayda değer bir başka gelişme ise 1 Kasım 1992'de gerçekleştirilen yerel ara seçimlerde Refah Partisi'nin elde ettiği önemli başarıdır.

³ Tanör bu konuda çarpıcı istatistikler ortaya koyar: Bu dönemde 7 bin kişi için idam cezası istendi, 517 kişiye bu ceza verildi ve bunların 49'u infaz edildi. 300 kişi kuşkuyla "biçimde" öldü. 171 kişinin işkencede öldüğü saptandı. 14 kişi cezaevi koşullarını protesto için yaptıkları açlık grevi nedeniyle hayatını kaybetti. 650 bin kişi gözaltına alındı. Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı. Yargılananların 71 bini TCK 141,142 ve 163'e aykırılıktan dolayı kovuşturuldu. 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmaktan yargılandı. 1 milyon 683 bin kişi fişlendi. 388 bin kişiye pasaport verilmedi. 30 bin kişi "sakıncalı" olduğu gerekçesiyle işten atıldı. 3 bin 854 öğretmen, 120 üniversite öğretim üyesi ve 47 yargıcın işine son verildi. 1402 sayılı yasa uyarınca 9 bin 400 kişi görevden alındı ya da sürüldü. Yaklaşık 30 bin insan siyasal sığınmacı olarak yurt dışına gitti.

Meclis'te çoğunluğa sahip değildir, DYP ile ortaklık kurulur ve Erbakan-Çiller hükümeti başa geçer (Akşin, 169).

Yaklaşık 14 ay sonra, 28 Şubat 1997'de "postmodern darbe" olarak da adlandırılan askeri müdahale gerçekleşti. 28 Şubat, Milli Güvenlik Kurulunun kurulmuş olduğu tarihi. Bu toplantıda Genelkurmay Başkanı ve diğer komutanlar köktendinciliğin yayılmasını önlemek için 18 maddelik bir önlemler demeti önerdi. Ardından kararların uygulanmasını ve İslamcılarının etkinliklerini izlemeye koyuldu. Ordunun bunu yapmadaki amacının ardında istikrarlı ve etkili bir hükümetin yokluğunda köktendinciliğin laik Cumhuriyeti yıpratacağı hatta yıkacağı endişesi vardı (Cizre-Sakallıoğlu ve Yeldan, 2000: 497).

21 Mayıs 1997'de Anayasa Mahkemesinde Refah Partisinin kapatılması için dava açıldı. 16 Ocak 1998'de ise Anayasa Mahkemesi partiyi laiklik karşıtı etkinliklerinden dolayı kapattı. Dava sürecinde yeni bir partinin kurulması için gerekli hazırlıklar yapılmıştı. Yeni parti Saadet Partisi adını taşıyordu ve Erbakan siyasi yasaklı olduğu için başına Recai Kutan geçmişti (Sayarı, 2007: 201). Ancak Erbakan'ın kimi yandaşları Adalet ve Kalkınma Partisi altında farklı bir parti kurdular. Bu grup "milli görüş"ten uzaklaşarak merkeze yaklaşma iddiasındaydı ve siyasal çizgisini "muhafazakâr demokrat"⁴ olarak adlandırdı (Sayarı, 2007; Şimşek, 2004).

1990'lı yılların son genel seçimlerinde Bülent Ecevit'in partisi DSP, %22 oyla birinci parti oldu. Bu oran Mecliste yeterli çoğunluk sağlamadığı için DSP koalisyon arayışlarına girdi. Sonuçta Mesut Yılmaz'ın ANAP'ı ve Devlet Bahçeli'nin MHP'si ile bir koalisyon hükümeti kuruldu. 2000 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görev süresi dolduğu için yerine Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer önerildi ve seçildi. Dışarıdan bakıldığında sessiz görünen Sezer zaman zaman siyasetçilerle sert tartışmalara girmekten kaçınmadı. Bunlar arasında Türkiye için de en ciddi sonuç doğurana Ecevit ile 19 Şubat 2001'de Milli Güvenlik Kurulunda yaşanan tartışmadır.

Tartışmanın kamuoyuna duyurulması uzun zamandır kriz belirtileri gösteren ülke ekonomisinin bir anda tepetaklak olmasının bahanesi olmuştur. 1999'dan itibaren Türkiye ekonomisi IMF'nin belirlediği kurallara göre yönetiliyordu. İktisatçıların önemli bir bölümü IMF programının katı yapısının 2001 krizinde önemli rol oynadığını söyler. Boratav (2003: 181) krizin zeminini şöyle açıklar:

Programın sıcak para giriş ve çıkışları karşısında parasal genişleme ve daralmaları otomatik hale getiren ögesi 2000 yılında ekonominin aşırı ısınması karşısında aciz kalmış; sermaye çıkışları başladığında da faizleri astronomik düzeylere sürükleyerek finansal çöküşü hızlandırmıştır. Enflasyonu aşağı çekme amacıyla uygulanan "döviz kuru çıpası"nın fiyat hareketleri üzerinde beklendiği ölçüde etkili olamaması da programın çökmesine katkı yapmıştır.

Krizin yönetimi için Ecevit oldukça tartışmalı bir karar alır ve o dönemde Dünya Bankası Genel Müdür yardımcılarında olan Kemal Derviş'i Türkiye'ye çağırır. Derviş'in etkisiyle IMF'nin istediği sosyal güvencenin, finansal sistemin, ekonomik altyapının neredeyse yeniden oluşmasına neden olan bir dizi yasa Meclis'ten geçirilmiştir. Bu çerçevede çiftçiler büyük ölçüde kamu desteğinden yoksun kalmış, emek sermaye arası bölüşüm süreci tamamen piyasa mekanizmasına teslim edilmiş, popülizmin ekonomik tabanı ortadan kaldırılmıştır. Sonuçta Türkiye 21. Yüzyıla uluslararası kuruluşlara bağımlı olarak girmiştir (Boratav, 2003: 184).

⁴ Üçüncü bölümde bu tanımlama daha ayrıntılı anlatılacaktır.

Özetle 1991'den 2002 seçimlerine kadar Türk siyaseti istikrarsız siyasi partiler ve koalisyonlar, kutuplaşmış siyasi çatışmalarla şekillendirilmiştir (Turan, 2007: 335). Ekonomik kriz ve siyasi çatışmaların gölgesinde 3 Kasım 2002'de genel seçimlere giden Türkiye seçimini Ak Parti'den yana kullanmış, oy dağılımı Meclis'e sadece iki partinin girmesine izin vermiştir. Ak Parti de bir önceki hükümet gibi Derviş'in ekonomik programını devam ettirmiştir. Ekonomik gösterge başarısının altında da popülist olmayan katı bir liberal ekonomik politikanın devam ettirilmesinin olduğu söylenebilir.

3. AKP'nin MEŞRUIYETİ VE RIZA ÜRETİMİ

İnsanlar neden itaat eder? Neden bir siyasal sistemin kurallarına itiraz etmeden uyulur? Bu sorunun cevabında meşruiyet kavramının büyük bir önemi var. İnsanların meşru olduğuna inandıkları kurallara ve siyasal iktidarlara itaat ettiği söylenebilir. Meşruiyet, “kavram olarak eylemlerin, ilişkilerin ve iddiaların toplumsal kabul görececek hukuki, rasyonel, zorunlu, ahlaki, makul, doğal gerekçelere” dayandırılmasıdır (Çetin, 2007: 67).

Lipset (1986: 59) çağdaş demokrasilerde siyasal sistemlerin ne kadar meşru olduklarının toplumu bölen kilit krizlerde başvurdukları çözüm yoluna bağlı olduğunu söyler. Var olan kurumların ve uygulanan politikaların toplum için en uygunu olduğunu inandırabildiği ölçüde bir siyasal iktidar meşrudur. Yönetilenler kurumların işlediğine ve iktidarın üzerine düşeni yaptığına inanıyorsa o iktidarı desteklemeye devam eder.

Weber (2002: 63) bir düzenin meşruiyetinin manevi ve menfaate dayalı olarak iki şekilde teminat altına alınabileceğini belirtir. Bağlılıkla, düzenin mutlak geçerliliğine olan inançla ve din aracılığıyla “düzenin meşru olduğuna dair inanç” manevi bir yolla sağlanır ve pekiştirilebilir. Teamül ve hukuk ise meşruiyetin çıkara dayanan yollarıdır. Türkiye’de ve özelde Ak Parti örneğinde Ak Parti iktidarının yasal ve meşru seçimlerle hukuka uygun bir şekilde yönetime geldiğini söyleyebiliriz. Ancak Ak Parti'nin daha sonraki iki genel seçimde hem de oy oranını arttırarak iktidarını devam ettirmesi, kendine olan bağlılığı kuvvetlendirebilmesinden geçtiğini de eklemek gerekir.

Bu noktada bir siyasal aktör olarak Recep Tayyip Erdoğan'dan ve onun karizmatik otoriterliğinden kısaca bahsetmek yerinde olacak diye düşünüyorum. Weber'e göre (2008: 352) bunalım dönemlerinin doğal önderleri olur. Bu önderlerin temel özelliği başkalarında olmayan bazı özelliklere sahip olduklarına inanılmasıdır. Karizmaları da bu yeteneklerinden ileri gelir. Daha önce yukarıda değindiğim gibi Ak Parti 2001 krizinin getirdiği ekonomik ve toplumsal bir bunalım döneminde sorunların çözümü olarak görüldüğü için seçildi. Zamanla parti, lideri Erdoğan ile özdeşleşti. İnsanlar Ak Parti'den ziyade Erdoğan'a oy veriyordu. Bu durumun bugün de böyle olduğu söylenebilir.

Erdoğan'ın geleneklerine, tarihine, kültürüne, dinine bağlı “Türklüğünün hakkını veren” bir siyasal lider olduğuna inanılıyor. Erdoğan bu bağlamda sadece bir siyasetçi değil. Bir önder, Davos fatihi, gerektiğinde yargıya da medyaya da, eylemciye de ‘sopasını’ göstermekten çekinmeyen bir figür. Weber (2008: 353) karizmatik önderin taşıdığı misyonu arkasına alarak itaat ve yandaş kitlesi beklediğini belirtir. Karizmatik önder giriştiği işlerde başarılı olursa bu kitleye ve itaatlerine sahip olur. Burada önemli olan kitlenin liderin misyonuna olan inancıdır. Bu nedenle karizmatik önder onu hak ettiğini tekrar tekrar kanıtlayabildiği ölçüde yerini korur. Erdoğan'ın partisinin de hükümetin de görevini layıkıyla yaptığına halkı inandırması başarısını/başarılarını pekiştiriyor. Bu da politikalarına olan rızanın artmasını sağlıyor.

Bir toplumdaki değişim, tahammül edilemez hale gelen bir ekonomik sıkıntının (2001 krizi) ve bu sıkıntıyı gidermeye yetecek bir gücün bulunmaması (var olan siyasi partiler) nedeniyle gerçekleşebilir (Gramsci, 2010: 254). Ak Parti her ne kadar selefi olan sağ partilerle benzer özellikler taşıyor olsa da ayrıldığı noktalar da bulunmaktadır. Burada bahsedilmesi gereken bir başka nokta da Ak Parti'nin kendi oluşturduğu 'yeni' kimliğin (muhafazakar demokrat) esasta mevcut ideolojik yapı ile çelişmiyor olmasıdır.

Hegemonya ile ilgili herhangi bir kriz, sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki güç ilişkilerinde ortaya çıkan değişikliklerin yansımalarından kaynaklanır. Bir başka deyişle ideolojik-siyasal kerte yeniden üretilmediğinde kriz ortaya çıkar. Kökenleri yapının dinamiklerinde bulunur. Çelişkileri derinleştirdiğinden dolayı ideolojik ve siyasal süreçlerde bir dizi değişikliğin olmasını kolaylaştırır. Böylesi dönemlerde "karizmatik kader adamları"nın önderliğinde çeşitli çözümler ve/ya politikalar uygulanır (Yetiş, 2007: 242). Kriz siyasetten ideolojiye, kültürden iletişime birçok alanda dönüşümü tetikleyecek koşulların oluşmasına yardımcı olur.

Gramsci (2010: 307-308) siyasal sistemlerde toplumsal bir grubun üstünlüğünün kendisini iki yolla açığa vuracağına işaret eder. Bunlar tahakküm (*domino*) ile düşünsel ve moral önderliktir (*direzione*). Bu grup, karşıt grupları tasfiye eder, etkisizleştirir veya kendine bağımlı hale getirir. İktidara gelmenin başlıca koşullarından birini, önderlik yapabilmek oluşturur. Egemen hale geldiğinde ise iktidarını koruyabilmek için önderlik etmeye devam etmelidir. Gramsci'nin bu yaklaşımı bu çalışmada ele alınan konu açısından oldukça önemlidir. Ben bu yaklaşımdan "önderliği" çıkarıyorum, yerine "hizmeti" koyuyorum çünkü bu çalışmanın temel argümanı Ak Parti'nin meşruiyeti ve rıza üretiminin ardındaki temel öğelerinden birinin "hizmet" oluşudur.

4. AK PARTİ KİMİN PARTİSİ?

Daha önce yukarıda bahsedildiği gibi Adalet ve Kalkınma Partisi, milli görüş hareketinin son partisinin kapatılmasının ardından, yaşanan bir kopuşun akabinde kuruldu. Ak Parti'nin kendini bir başka İslami parti olarak değil de "muhafazakar demokrat" olarak tanımlaması ise ideolojisinin ve siyasal amacının ne olduğuna ilişkin bir fikir veriyor aslında.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde ve ilk yıllarında yasal zemini oldukça daraltılan İslamcılığın kendini ifade etmek için kullanabileceği en meşru kanal muhafazakarlık olmuştur. Bir başka deyişle İslamcı hareketin meşru ve mümkün bir dil arayışında muhafazakarlık gerekli zemini sağlamıştır. Siyasal İslam, laiklik ve demokrasi için büyük bir tehdit olarak görüldüğü için İslamcılığa vurgu yapılması bile partilerin kapanmasına neden olabiliyordu (Aktay, 2003: 349-350).

Böylesi bir ortamda kurulan Ak Parti, siyasal hayatına devam edebilmek için İslamcı nitelermelerin hepsinden kaçındı. Bunu yerine hakkında zaten mutabakat bulunan muhafazakarlığı benimsedi ve söylemini de buna göre kurdu. Ayrıca parti programında demokrasi, insan hakları, farklılıklara saygı, hukukun egemenliği, hükümetin sınırlılığı vb. ifadelerin geçiyor olması onu siyasal arenadaki diğer sağ partilerden ayırıyordu (Hale ve Özbudun, 2010: 20).

Ak Parti yöneticileri partinin ilk dönemlerinde İslam'ın politikleşmesinin hem demokrasiye hem de dine zarar verdiğini söylediler. Bu, milli görüş kökenli siyasetçiler için önemli bir dönüşüm anlamına geliyordu. Söylemdeki böylesi dönüşüm, Türkiye'de büyük bir çoğunluğun dini değerler kadar laikliğe de bağılı oluşunu siyasal bir çıkar için kullanma kararı olarak okunabilir (Çarkoğlu'ndan akt. Duran, 2008: 82). Kısacası Ak Parti kurulduğu günden itibaren iş dünyasından, taşradan ve muhafazakar-dini kesimden seçmenleri kendine inandırmayı başarmış ve desteklerini sağlamıştır (Duran, 2008: 82). İzlediği bu yolun neticesinde de bir kitle partisine dönüşmüştür.

Ak Parti'nin bu politikası her kesimden oy almaya yönelik popülist bir refleks olarak okunabilir. Öte yandan, izlenilen bu yol, 1990'larda Türkiye'de İslamcılarının bakış açılarını değiştirmeye başlamalarında ve dini taleplerini yeniden tanımlamalarında da aranabilir. Daha evrensel bir dil kullanılması gerektiği inancı, özgürlüklere ve insan haklarına daha çok değer verilmesi gerektiğinin düşünülmesi, ideallerin ve amaçların da gözden geçirilmesine neden oldu⁵. Çınar ve Duran (2008: 32) bu dönüşümün ilk örneklerinden birinin Fettullah Gülen Cemaati olduğunu söylüyor.

Liberal-muhafazakar-milliyetçi bir sentez olarak da adlandıracağımız bu dönüşüm aslında Ak Parti ile başlamamıştır. 1980'lerde, özellikle Turgut Özal yönetimi ile bu sentez benimsenmiş, tabandan da kabul görmüştür. Devletin topluma hizmet için var olduğu vurgulanarak "liberalleşilmiş"⁶, aynı söylem doğrultusunda yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiği savunulmuş ve din ağırlıklı geleneksel davranış tarzlarına kamusal olarak saygılı olunacağını işaretleri verilmiştir (Köker, 2003: 288). Bu model teoride liberalizmin temelinde yer alan serbestlik modeline uygun gözükse de hem Özal hem de Erdoğan döneminde otoriterliğe doğru kaymıştır.

4.1 Cemaat ve Ak Parti

1990'larda Refah Partisi ve milli görüşün yükselişi, özellikle Kemalist kesim tarafından "tehlikeli" bulunuyor, bu "aşırılık" halinin Cumhuriyete zarar vermemesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiği söyleniyordu. Tehlikeli olanın siyasal İslam ile sınırlandırılması ise tartışılması gereken bir konu, çünkü bu dönemde devlet kurumlarında bulunan cemaat üyeleri tehlikeli olarak nitelendirilmiyordu. Hatta siyasetin dışında kaldıkları gerekçesiyle (özellikle Gülen Cemaati) takdir ediliyor, siyasal İslamı frenleyecek bir rol benimsemesi bekleniyordu (Laçiner, 2012a: 19). Ak Parti iktidarıyla bu durum tam tersine dönmüş gibidir. Bugün "tehlikeli" olarak görülen partinin milli görüş geleneğinden gelen üyelerinden çok aynı zamanda cemaat üyesi olanlardır. Medyaya da yansımış olan Ak Parti – Cemaat çekişmesi bu görüşün pekişmesini kolaylaştırıyor.

Ak Parti kurulduğu günden bu yana Cemaatin etkin olduğu alanlarda iktidarını kurdu ve yükseldi. Elbette karşılığında bürokratik, ekonomik, toplumsal vb. alanlarda politik karı Cemaat ile paylaştı. 28 Şubat süreciyle beraber Cemaat kapalı bir topluluk olmanın sağlayabileceği avantajları irdelemeye başladı. Bağlantıların getireceği seçkin bir siyasal pozisyonun önemi gündeme getirildi. Bunun sağlanacağı zemini ise dinsel dayanışma oluşturuyordu. Tüm bunlar Cemaatin o güne kadar uzak durmayı tercih ettiği siyasete karşı çekincelerini kaldırmasına ve Ak Parti ile yakınlaşmasına neden oldu (Çiğdem, 2012: 41).

4.2 Ak Parti ile Geçen On Yıl

Ak Parti 3 Kasım 2012'de iktidarının onuncu yılını kutladı. Söylemindeki ve parti programındaki değişikliklere rağmen Ak Parti milli görüş hareketinin içinden çıkmıştı. Bu nedenle özellikle ilk dönemlerinde bir var olma ve kendini kabul ettirme mücadelesi verdi. Bu 10 yılda Ak Parti bir kapatma davası ve bir e-muhtıra atlattı. Genel ve yerel seçimlerdeki yükselen başarısının ardından 2010 Anayasa referandumunu ile bir süre daha iktidarda kalacağını deklare etmiş oldu.

Ak Parti 2002'de uzun süren ekonomik ve siyasi istikrarsızlık döneminin ardından istikrarı sağlayacağına inanıldığı için seçildi. Bu bakımdan kendinden önce benzer koşullarda yükselmiş sağ

⁵ Pratikte veya gerçekte bunun ne kadar uygulandığı tartışmalı olsa da burada önemli olan aslında ne olduğu değil, insanların hangisine inanmayı seçtiğidir.

⁶ Bu sadece Türkiye'ye ait bir gelişme değil. Ekonomide devlet müdahalesinin azalması 1980 ve 1990'lı yıllarda kapitalist ekonomilerde görülen bir eğilimdi. Devlet teşebbüsleri özelleştirildi, sermaye piyasası serbestleştirildi. Böylece refah devleti yükümlülükleri bir dereceye kadar azaltıldı. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Evelyne Huber ve John D. Stephens "Küresel Kapitalizmde Devletin Ekonomik ve Sosyal Politikası"

partiler ile benzerlik göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Demokrat Parti, 1960 darbesinin ardından Adalet Partisi ve 1980 darbesinin ardından Anavatan Partisi istikrarsızlığın yarattığı koşullar sayesinde güçlü iktidarlar kurdular. Ancak bahsi geçen partiler ve öne çıkan siyasi aktörleri iktidarları döneminde güçlerini arttıramadı. Ak Parti bu anlamda bir kırılma noktasıdır. Klasik sağ siyaset taktiklerinin yanı sıra ordu ile olan ilişkilerinde ve seçmenleri ile kurduğu ilişkide de kırılma yaratabilmiştir (Ünüvar, 2012: 35).

Ak Parti'nin 2002 seçimlerindeki en büyük şansı, 1990'lı yılların iktidar bloğunun tüm zayıflıklarının ve yozlaşmışlığının gözle görülür hale geldiği bir sürecin yaşanmış olmasıydı. Merkez sağ ve sol partiler vesayet altında kabul edilmiş, kendi üyelerinin nezdinde bile itibar kaybetmişlerdi. Güven verecek yeni bir parti arayışına en güçlü yanıtı Ak Parti'nin verdiği inanıyordu. Elbette bu yeterli değildi. Parti programında ne orduyu ne de büyük sermayedarları karşısına alacak ifadeler yer alıyordu. Bu tutum ikinci iktidar dönemine kadar da titizlikle sürdürüldüğü söylenebilir (Laçiner, 2012b: 12). Bir başka deyişle Ak Parti ilk iktidar döneminde hegemonya ilişkilerini kendini merkeze alarak yeniden inşa etmek / revize etmek gibi iddialı bir hedefle hareket etmedi.

2002'den itibaren Ak Parti girdiği her seçimde oy oranını biraz daha yükseltti. İnsel'e (2012: 20) göre Ak Parti, gerçekte karşılığı olmayan içi boş bir güveni pompalamaktadır:

Bu güven orta sınıflarda gelir artışı, inşaatlar, her yerde mantar gibi biten TOKİ binaları, AVM'ler, yollar, hastaneler, okullar gibi somut gösterenlerle besleniyor. Sadece "hizmet götürmek" değil, aynı zamanda iri ve büyük olanı yapmak, onu göstermek ve onunla övünmekle işlevi anlaşılır olan bir büyüme, büyük olma, güçlü olma, güç olma arzunu tatmin ediyor Ak Parti.

Basit açılışların bile büyük bir törene dönüştürülmesi, Davos zirvesinde yaşanan gerilimin bir fetih olarak algılanması ve sunulması, geçtiğimiz aylarda yapılan kongrenin adeta bir milli şölene dönüştürülmesi yukarıda anlatılanlar ile paralellik göstermektedir. Ancak Ak Parti'nin bu stratejisi ile göz kamaştırması Uludere faciasının, kadına karşı süregelen şiddetin, çocuk istismarlarının, düşük ücretlerin, güvencesiz çalışma koşullarının yaygınlaşmasının görünürlüğünü kapatabilmektedir.

Erdoğan'ın söylemine bakacak olursak kendisi de partisi de hizmet için adeta yarışıyor. Yapılan her şey vatana millete hizmet edebilmek için çünkü Ak Parti ideoloji odaklı bir parti değil, hizmet odaklı bir parti (Bora, 2012: 36). Erdoğan Büyükşehir Belediye başkanlığı yaptığı dönemde halkın ideolojik sloganlar yerine hizmet talep ettiğini fark etmiştir (Duran, 2008: 83). Partinin seçim propagandaları da çoğunlukla yapılan "hizmetler" üzerinden yürütülmektedir. Belki de bu nedenle her türlü icraatın yerindeliğine, gerekliliğine, masrafına bakılmadan hizmet adı altında sunulması ve kabul görmesi dayanağını bu söylemde bulduğu içindir.

Erdoğan iktidarda olduğu on yıl içinde halkı hükümetlerin artık istihdam kaynağı ve refah politikaları yürütecek kurumlar olarak görülemeyeceğine inandırdı (Turan'dan akt. Duran, 2008: 82). Parti, büyük sermayedarlara fayda sağlarken tarım sektöründeki orta ve küçük ölçekli işletmelerin ve ücretli çalışanların büyük kısmının ciddi bir darbe alacağı neo-liberal politikaların izlenmesinde büyük bir kararlılık gösterdi. Bu politikalar Türkiye'nin ekonomik koşullarının bunu gerektirdiği ve sorunları çözebilmek için bu adımların atılması gerektiği söylemi üzerinden meşrulaştırıldı (Duran, 2008: 82-83). Bir siyasi parti böylesi ezici bir ekonomik sistemi işletirken nasıl olur da rıza üretir? Çalışmanın kalanında bu soruya yanıt aranacaktır.

5. AK PARTİ ve YOKSUL YARDIMLARI

Tüm toplumlarda eşitsiz ekonomik konumları yansıtan eşitsizlik yapıları bulunmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri zenginliğin paylaşımı esnasında yaratılan eşitsizliklerdir. Eşit olmayan bölüşümler toplumsal bölünmeler de yaratır. Toplumsal bölünmeler genelde karşıtlıklar dizisi olarak ifade edilse de (zengin-yoksul, kadın-erkek, yaşlı-genç, hasta-sağlıklı vb.) sosyal kuramcılarının birçoğu yoksulluğun karşıtlıkla açıklanmasına itiraz ediyorlar. Onlara göre yoksulluk zenginlik biçiminin yokluğu olarak tanımlanmamalı, çünkü zenginliği üreten ekonomik sistemin doğrudan bir sonucudur. Tüketim düzeyinin yüksek olduğu refah toplumlarından da yoksulluğun varlığının devam etmesi bu görüşe örnek olarak verilebilir (Bilton ve ark., 2008: 70-75).

Literatürde genel olarak kabul görmüş ve kullanılan iki yoksulluk tanımı var. Bunlardan birincisi gelir-tüketim harcamaları kıstaslarına dayalı “mutlak yoksulluk” sınırı yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda yoksulluk insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olmama durumu olarak kavramsallaştırılıyor. Mutlak yoksulluk sınırı hesaplanırken bir kalori hesabı yapılmaktadır: Kişi başına günlük kalori ihtiyacını sağlayacak en ucuz gıda malları listesinin parasal değeri yoksulluk sınırı olarak belirlenir. Barınma ve giyim gibi gıda dışı harcamaları da mutlak yoksulluk sınırı hesaplamalarına dahil edenler olsa da kalori hesabını temel alan yaklaşım daha yaygındır (Şenses, 2003: 62-64). Yoksulluğa ilişkin bir diğer tanım “görelî yoksulluk” göstergesi ise daha çok kalkınmış ülkelerde kullanılmaktadır. Görelî yoksulluk ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında geliri olanları içermektedir (İnsel, 2001: 66).

TÜİK’in 2011 yılını kapsayan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre nüfusun 16,1 yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu da 11 milyonun üzerindeki bir rakama tekabül etmektedir. Bir başka deyişle Türkiye’de 11 milyonun üzerinde yoksul yaşamaktadır (www.tuik.gov.tr). Eşdeğer hane halkı medyan geliri⁷ ise aylık 678 TL olarak hesaplanmıştır. Medyan gelirin yüzde ellisinden daha az geliri olan hane halkı yoksulluk sınırının altında yaşıyor kabul ediliyor. Eğer hanenin geliri aylık 339 TL’den daha azsa bu sınırın altında kabul ediliyor (Uras, 05/12/2012, www.milliyet.com.tr).

Ak Parti iktidara gelirken 2001 krizinin ülkenin ana sorunlarının arasında yer aldığını belirtmiştik. Yoksulluk ve işsizlik ile nasıl mücadele edileceği siyasal gündemi de meşgul eden konular arasında yer almıştır. Kriz sonrası yıllarda TESEV’in yapmış olduğu bir araştırma, katılımcıların Türkiye’nin en önemli sorunu olarak işsizliği gördüğünü ortaya koymuştur (Çarkoğlu ve Toprak, 2006: 45). Kriz iki milyon kişinin işsiz kalmasına neden olmuştu. Ayrıca krizin asıl yükü alt sınıflar üzerindeydi (Bakırezer ve Demirer, 2010: 162). Dönemin sosyal politikaları da böylesi sosyo -ekonomik sorunlarla mücadele yöntemlerinde belirlenmiştir.

5.1 Türkiye’de Sosyal Politika ve Ak Parti

1970’lerde yaşanan küresel ekonomik kriz, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Keynesyen politikalara göre şekillenen refah politikalarının sürdürülebilirliğini tartışmaya açtı. 1945 sonrası dönemde insanlar hayat boyu devam edebilecekleri işlerde çalışabiliyorlardı. Eğitim bedavaydı. Sağlık harcamalarının çoğunu devlet karşılıyordu. Emekli maaşları güvenliydi. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren devletler sosyal güvenliğe dair bu garantileri sürdürmeyeceklerini açıklayarak harcama kalemlerinde kısıntı yapabilecekleri yollar aramaya başladılar.

Devletin bu çekilmesi beraberinde istihdamın güvencesizleşmesini ve esnek çalışmayı getirdi. Bu gelişmeler “yeni yoksulluk” olarak adlandırılabilir bir kategorinin oluşmasına yol açtı (Buğra ve Keyder, 2006:8). Yeni yoksul ile kastedilen çalışma yıllarının çoğunda sürekli iş bulamayacak olan,

⁷ En küçük gelir ile en yüksek gelir aşağıdan yukarıya dizildiğinde, tam ortada yer alan gelire “medyan gelir” denmektedir. Medyan gelir ortalama gelirden farklıdır ve daha düşüktür.

farklı düzeylerde de olsa yoksulluk çekecek toplumsal bir tabakadır. Yeni yoksulların temel özelliklerinden biri büyüme eğiliminde olmasıdır. Bu nedenle neo-liberal politikalara adaptasyon aynı zamanda sosyal yardım harcamalarının artması gerekliliğini de gündeme getirmiştir.

Yukarıda belirttiğim gibi, 1980 sonrasında neo-liberal dünya ekonomisine eklenmiş bir piyasa ekonomisi modelinin benimsenmesi dünyada yaygınlaşan bir eğilim oldu. Türkiye’de de dünyadaki bu eğilime paralellik gösteren gelişmeler yaşanmıştır. Buğra’ya göre (2008:17) 1980-2001 arasındaki dönemde piyasanın bütün toplumsal sorunların çözümüne deva olabileceği yanılması hakimdi. 2001’deki ekonomik krizle birlikte piyasanın işlerlik kazanması için devlet müdahalesine olan ihtiyaç ortaya çıktı. Ayrıca piyasanın yoksulluğa bir çözüm üretmediği gizlenemez hale geldi.

1990’larda uluslararası ideolojik ortamın da değişmesiyle birlikte “yönetişim” kavramını merkeze alan yeni bir yaklaşım oluştu. Bu yaklaşım, piyasa ekonomisinin işlerliğini sağlamakta devletin düzenleyici rolünün önemini kabul eder. Öte yandan sosyal politika alanında devletin belirli bir sorumluluğu olduğu kabul edilse de bu sorumluluğun yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte ortak projeler çerçevesinde yürütülmesi gerektiği inancını da içerir (Buğra, 2008:222).

12 Eylül darbesi ve 80’li yılların haklar temelinde gerilemenin yaşandığı yıllar olduğunu daha önce söylemiştik. 1988 sonrasında yasaklı siyasetçiler siyasete dönmeye başladılar. Bu gelişme siyasetin daha çoğulcu bir nitelik kazanmasına yol açtı. Büyük bir grev dalgasının ardından ücret artışları gerçekleştirildi. Ancak 1993 sonrasında yaygınlaşan yeni istihdam kalıpları ve taşeronlaşma bu gelişmenin önünü kesti. Formel sektör, çalışanla taşeronlaşma aracılığıyla yeni bir tür ilişki içine girdi. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin artışı tek sorun değildi. Taşeronlaşmanın yaygınlaşması hem işçi örgütlenmesini engelliyor hem de ücret artışlarını sınırlayan bir işlev görüyordu (Boratav, 2003:187). Kısacası, tüm bu gelişmeler çalışanların giderek yoksullaşması sonucunu doğurdu. Tarım sübvansiyonlarının kaldırılması ve tarım arazilerinin Özal döneminde inşaata açılması geçimini topraktan sağlayanların yoksullaşmasını hızlandıran bir etmen oldu.

Sosyal politika temelinde devlete vatandaşlar arasında bir eşitlik sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması ödevini yükler. Ak Parti, 2002 yılında tek başına hükümeti kurduğu günlerde hak temelli bir sosyal politika anlayışından uzak bir çizgide gözükiyordu. Kültürel olarak muhafazakar, ekonomik olarak neo-liberal bir çizgide duran Ak Parti, ekonomik krizin sosyal patlamaya yol açmayışını aile bağlarının sağlamlığına ve İslami dayanışma kültürünün gücüne bağlayarak açıklama eğilimindeydi. Öte yandan ise kamu harcamalarının kısılması konusunda IMF programını adım adım takip etmekteydiler (Buğra,2008:233).

Ancak krizle birlikte yoksulluk iyice yükseldi ve piyasa ilişkileri içinde çözülemeyecek bir toplumsal sorun olduğu anlaşıldı. Sonuç olarak sosyal yardım önlemleri gündeme geldi. Ak Parti kendi iktidar döneminde sosyal yardım konusunda gönüllülüğe çokça vurgu yapmıştır. Öte yandan ise sosyal yardımların bütçedeki payı arttırılmıştır. Neo-liberal politikaları ısrarlı bir şekilde yürüten Ak Parti aynı zamanda “yalnızca formel sektörde çalışanları değil, tüm yurttaşları kapsayan bir sosyal politika” da yürütmüştür (Buğra’dan akt. Metin, 2011: 194).

Ak Parti’nin sosyal politika alanında yaptıklarına kısaca göz gezdirecek olursak: Türkiye’de ilk defa ders kitapları öğrencilere ücretsiz dağıtılmaya başlandı. En düşük yüzde altılık gelir grubundaki annelere çocuklarını okula göndermeleri karşılığında ödeme yapıldı. Bu kapsamda bir milyon anneye 2,017 milyar lira ödeme yapıldı. Üniversite öğrencilerine verilen kredi ve burslar kademeli olarak arttırıldı ve başvuran herkese kredi veya burs verildi (www.akparti.org.tr).

Kamu sağlık harcamaları sosyal güvenlik kurumları ve yeşil kart sistemi ile arttırıldı. Yeşil kart harcamaları 2005-2006 yıllarında 9,3 milyona çıktı, 2007 yılında ise 14 milyon lira oldu. Ayakta tedavi ve ilaç giderlerinin de bu uygulama kapsamına alınmış olması bu hızla artışın ardındaki en önemli etken oldu. İkinci bir neden ise de yerel yönetimlerin yaklaşan seçimler nedeniyle müracaatlarda yeterli inceleme yapmamalarıydı. 2007 genel seçimlerinden sonra 6 milyondan fazla yeşil kart bloke edildi. Nisan 2008 itibarıyla aktif yeşil kart sahibi sayısı 8,6 milyona düşürüldü. Ekim 2010 rakamlarına göre aktif yeşil kart sahibi sayısı 9 milyonun biraz üzerindedir (Metin, 2011: 192).

Sağlıkta hizmete erişimin kolaylaştırılması bir başka önemli gelişmeydi. SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın birleştirilmesi idi. Sevk almadan tüm devlet hastanelerine ve özel hastanelere doğrudan gitmenin önü açıldı. Ayrıca serbest eczanelerden ilaç almak da mümkün hale geldi. Ambulansın ücretsiz hale gelmesi sağlık hizmetlerine ulaşım bakımından oldukça önem taşıyordu.

Sosyal güvenlik kurumlarına aktarılan kaynak arttırıldı. Bu kaynaklar sayesinde kapsamı dar da olsa işsizlik sigortası maaş ödemeleri mümkün oldu. Emekli aylıklarına yapılan zamlar daha geniş bir kesimi etkiledi (Bakırezer ve Demirer, 2010: 169).

Ak Parti'nin Haziran 2012'de yayınlanan "Alnımızın Akıyla 9,5 Yıl" raporunda şu ifadeler yer alıyor (www.akparti.org.tr):

2 milyon aileye kömür dağıttık. 0-6 yaş grubundaki dar gelirli aile çocuklarının aşı ve doktor kontrolüne götürülmesi için annelere maddi destek sağladık. İhtiyaç sahibi vatandaşlarımıza 1 milyar lirayı aşan ayni ve maddi destek verdik. Doğumunu hastanede yapan dar gelirli kadınlarımızı, şehirde misafir ettik ve kendilerine nakdi ödeme yaptık. 973 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından, her ders yılı başında, dar gelirli aile çocuklarına giyim ve kırtasiye malzemesi temin edilmesi için 700 milyon liralık kaynak aktardık. 50 bin dar gelirli ailenin ayda 100 lira taksitle 20 yıl vadeyle ev sahibi olmasını sağladık.

Toplumun en düşük gelirli kesimleri için en önemli kaynak aktarımı yardımlar oldu. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan 2011 yılında 2,2 milyar lira kaynak aktarıldı. Bunun önemli bir bölümü kar amacı gütmeyen kuruluşlar ile eğitim ve konut projelerine (TOKİ) harcandı (www.sosyalyardimlar.gov.tr). Fonun kaynakları daha önce bütçedeki açıkları kapatmak için aktarılıyordu.

Ak Parti'nin yoksula yardım pratiğinin belki de en önemli bölümü belediyeler aracılığı ile yapılan yardımlardı. Hemen hemen bütün Ak Partili belediyelerin gıda, yakacak, barınma, giyecek gibi ihtiyacı olanların başvurabileceği birimleri bulunuyor. Bunların dışında kadın sağlığı ile ilgili, engelliler ve yaşlılarla da ilgili çeşitli uygulamaların yürütüldüğü birimler mevcut.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2011 yılında 56 binden fazla aileye yaklaşık 15 milyon lira nakdi yardım verdi. Eğitim kapsamında 49 bin öğrenciye 10 milyon liraya yakın yardım aktarıldı. Belediye yaşlı, çocuk ve gençlere yönelik hizmetler için bütçesinden 51,9 milyar lira ayırdı (www.ibb.gov.tr).

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin 2011 yılı faaliyet raporunda ise şu rakamlar yer alıyor: 143 kişiye 337,900 bin paket gıda ve temizlik malzemesi, 80 bin ton kömür yardımı, 15,9 milyon ekmek yardımı, 60 bin çanta ve kırtasiye, yardımı yapıldı (www.ankara.bel.tr).

6. SONUÇ

Sosyal politikanın kapitalizmle ilişkisi rastlantısal değildir. İlişkinin temelinde ekonomik ilişkilerin ticarileşmeye başlaması ve piyasanın güdümüne girmesi vardır. Sürecin sonucunda belirsizlik, güvencesizlik ve yoksulluk artış gösterir. Tüm bunlar elbette sosyal politikaları da biçimlendiren unsurlar haline gelmektedir. Ticarileşme ve metalaşmanın yaygınlaşması sonucunda sosyal politika, yoksulluğu gidermeye ve eşitliği sağlamaya yönelik olmaktan çok insanların yoksulluklarıyla beraber piyasa ilişkileri içinde yaşamlarını sürdürmelerine yönelik tedbirlerden ibaret kalmaktadır.

Dolayısıyla sosyal politikanın kapitalizmle ilişkisi her zaman “iki yüzlü” bir ilişki olmak zorunda (Buğra ve Keyder, 2006: 10). Bir yandan etkisini yumuşatarak kapitalizmi toplumsal açıdan sürdürülebilir kılmak amacına hizmet ediyor. Diğer yandan da ticarileşme ve metalaşma eğilimlerini sınırlayarak kapitalizmi yapılandırıyor. Yoksul yardımlarını bu bağlamda okuyacak olursak; yukarıda ardı ardına sıralanan rakamları azımsamamak gerekse de hiçbirinin yoksulluğu gidermeye yönelik olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Sosyal politika, geleneksel tanımında ücretli emek gücünü odak noktasına alır ve büyük çoğunluğu devlete aittir (Özuğurlu, 2003: 61). Sosyal politika her ne kadar devletin daha geniş alanda sosyal eşitlik ve adalet sağlama yükümlülüğünden doğmuş olsa da daha çok toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaşma sağlama arayışında olan bir devlet politikası olarak karşımıza çıkar (Koray, 2007: 27). T. H. Marshall’ın (2006) literatüre kazandırdığı “yurttaşlık statüsü” kavramı, sosyal politikaların hak temelli bir düzlemde ele alınmasını içerir. Bu yaklaşım, sosyal politikaların uygulanışında ve genişlemesinde herkese ulaşabilme kaygısının temel alınması gerekliliğini vurgular.

Mark Kleinman (2006:160) ise sosyal politikayı şu şekilde tanımlar: Sosyal politika “topluma bir çeşit şekil verebilmek için, devletin bireysel davranışları etkileme, kaynaklar üzerinde hakimiyet kurma ya da ekonomik sistemi belirleme amacına hizmet eden müdahalelerdir”.

Yukarıda alıntılanan tanımlamaları Ak Parti döneminde yapılan yoksul yardımları ile birlikte düşündüğümüzde bu yardımların en önemli işlevinin yoksulluğu belirli seviyede tutarak daha kötüye gitmesini engellemekten ibaret olduğunu görebiliriz. Öte yandan bu yardımların devamlılığına ilişkin bir garanti de bulunmamaktadır. Özellikle belediyelerin yaptığı yardımlar kanunla düzenlenmiş sosyal politikalar değil, bütçeden inisiyatifle ayrılmış yardımlardır. Bunun en önemli nedeni de yoksul yardımlarının az veya çok seviyede yoksul olanların üretim-tüketim döngüsünde üstlerine düşen görevi yerine getirmelerini garantilemektir.

Bu yardımların büründüğü anlayış klientelist politikalara yakındır. Böylece siyasi sürdürülebilirlik gerçekleştirilebilmektedir. Öte yandan tüm bu yardımların neo-liberal politikalara eklenmiş bir tarafı da vardır. Örneğin eğitim alanında yapılan ücretsiz kitap dağıtım yardımlarında ilk ve orta öğretimde öğrencilere dağıtılan kitapların yalnızca yüzde 40’ı Milli Eğitim tarafından basılmış, kalan kısım özel kuruluşlardan satın alınmıştır. Sağlık, inşaat vb alanlarda da benzer gelişmeler yaşanmıştır.

Seçim öncesi dönemde yardımlarda yapılan artışlar da yoksul yardımlarının siyasi devamlılığın bir unsuru olarak işlevselleştirilmesine dayanak olarak okunabilir. Örneğin 2009 seçimleri öncesinde kritik gelişmelerin yaşandığı Şanlıurfa’ya civar kentlere oranla çok daha fazla miktarda kaynak aktarılması yardımların rutin bir seyrinin de olmadığına örnek teşkil etmektedir (Metin, 2011: 197).

Ancak unutmamalıdır ki 1980’den itibaren Türkiye ekonomisinin neo-liberal dünya ekonomisine entegrasyon çabası Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Devletin ekonomiden çekilmeye başlaması

bu dönemde başlayan ve 90'larda da devam eden, dünyada yaygın olan bir eğilimdi. Yabancı yatırım akışlarının hızlanması, ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik baskılar, özelleştirmenin yaygınlaşması, bu dönüşümün yarattığı sonuçlardır (Deacon, 2006:101).

Çalışma boyunca ardı ardına sıralanan tüm rakamlar ve bahsedilen gelişmeler söz konusu dönüşüme paralellik göstermektedir. Sonuç olarak yoksul yardımları yoksulluğu gidermekten ziyade yoksulluğu yönetmeye yarayan birer araca dönüşmektedir. Bu biçime bürünmüş bütün yardımlar yoksullukla mücadele etmek bir yana onu sürdürülebilir bir formda sabitlemektedir. Ak Parti iktidarında neo-liberal politikalar bir bir hayata geçirilirken bireyselliğe ve yardımlaşmaya da çokça vurgu yapılmıştır. Bu vurgunun ardında sosyal politika yükümlülüklerinin devletin "sırtından" alınarak hayırsever vatandaşların eline bırakılması çabası vardır çünkü sosyal yardımın devlet işi olmadığı görüşü yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca İslami referanslar ve Osmanlı dönemindeki vakıfların gerçekleştirdiği kamu hizmetlerine atıflarla bu söylem kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla sadakayla sosyal hakların anlamının zaman zaman birbirine karıştığı dönemler olmuştur. Bunun bir yönü de bir süreklilik garantisi vermediği halde yoksul yardımlarının hizmet olarak lanse edilmesi sonucunda Ak Parti'nin meşruiyetinin devamlılığın sağlamakta önemli bir rol oynamasıdır.

KAYNAKÇA

- Akşın, Sina (yıl belirtilmemiş) “Siyasal Tarih: 1995-2003”, iç. *Yakınçağ Türkiye Tarihi 2: 1980-2003*, Haz. Sina Akşın, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, s. 161-186
- Aktay, Yasin (2003) “İslamcılıktaki Muhafazakar Bakiye”, iç. *Muhafazakarlık*, haz. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, s. 346-360
- Bakirezer, Güven ve Demirer, Yücel (2010) “Ak Parti’nin Sosyal Siyaseti”, iç. *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, haz. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, Ankara: Phoenix, s. 153-178
- Bilton, Tony; Bonnett, Kevin; Jones, Pip; Lawson, Tony; Skinner, David; Stanworth, Michelle; Webster, Andrew (2008) *Sosyoloji*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Bora, Tanıl (2012) “Gülcülüğün İdeolojik Söyleminde Özne ve Fiil Olarak ‘Hizmet’: ‘Bir Hizmet Yapılıyor, Görelim Bunu”, iç. *Birikim*, sayı282, İstanbul: Birikim Yayınları, s. 33-39
- Boratav, Korkut (2003) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara: İmge
- Boratav, Korkut (yıl belirtilmemiş) “İktisat Tarihi (1981-2002)”, iç. *Yakınçağ Türkiye Tarihi 2: 1980-2003*, haz. Sina Akşın, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, s. 187-246
- Buğra, Ayşe ve Keyder Çağlar (2006) “Önsöz”, iç. *Sosyal Politika Yazıları*, Haz. Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, İstanbul: İletişim, s.7-18
- Buğra, Ayşe (2008) *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim
- Cizre-Sakallıoğlu, Ümit ve Yeldan, Erinç (2000) “Politics, Society and Financial Liberalization: Turkey in the 1990s”, iç. *Development and Change*, sayı 31, s. 481-508
- Çarkoğlu, Ali ve Toprak, Binnaz (2006) *Değişen Türkiye’de Din, Toplum, Siyaset*, İstanbul: TESEV Yayınları
- Çetin, Halis (2007) “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti – Meşruiyetin İktidarı”, iç. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58-3, s. 61-88
- Çınar, Menderes ve Duran, Burhanettin (2008) “The Specific Evolution of Contemporary Political Islam in Turkey and its ‘Difference”, iç. *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, haz. Ümit Cizre New York: Routledge, s. 17-40
- Çiğdem, Ahmet (2012) “Cemaat”, iç. *Birikim*, sayı 282, İstanbul: Birikim Yayınları, s. 40-42
- Deacon, Bob (2006) “Küreselleşme ve Sosyal Politika: Hakkaniyetli Refaha Tehdit”, iç. *Sosyal Politika Yazıları*, Haz. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İstanbul: İletişim, s.101-158
- Duran, Burhanettin (2008) “The Justice and Development Party’s ‘New Politics’: Steering Toward Conservative Democracy, a Revised Islamic Agenda or Management of New Crises?”, iç. *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, haz. Ümit Cizre New York: Routledge, s. 80-105
- Gramsci, Antonio (2010) *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*, Ankara: Dipnot

- Hale, William ve Özbudun, Ergun (2010) *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey: The Case of the AKP*, New York: Routledge
- İnsel, Ahmet (2001) “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, iç. *Toplum ve Bilim*, sayı: 89, s. 62-72
- Kleinman, Mark (2006) “Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim”, iç. *Sosyal Politika Yazıları*, Haz. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İstanbul: İletişim, s.159-194
- Koray, Meltem (2007) “Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak”, iç. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:15, s.19-55
- Köker, Levent (2003) “Liberal Muhafazakarlık ve Türkiye”, iç. *Muhafazakarlık*, Haz. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, s. 274-290
- Laçiner, Ömer (2012a) “Cemaat – Siyaset”, iç. *Birikim*, sayı 282, İstanbul: Birikim Yayınları, s. 19-25
- Laçiner, Ömer (2012b) “AKP: Ne’yin İktidarı?”, iç. *Birikim*, sayı. 283, İstanbul: Birikim Yayınları, s. 10-14
- Lipset, S. Martin (1986) *Siyasal İnsan*, Ankara: Teori Yayınları
- Marshall, T.H. (2006) “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, iç. *Sosyal Politika Yazıları*, Haz. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İstanbul: İletişim, s.19-32
- Metin, Onur (2011) “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Alanında Yaşananlar”, erişim için www.academia.edu (18.12.2012)
- Özkazanç, Alev (1998) *Türkiye’de Siyasi İktidar ve Meşruiyet Sorunu: 1980’li Yıllarda Yeni Sağ*, (basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi
- Özügürlü, Metin (2003) “Sosyal Politikanın Dönüşümü”, *Mülkiye*, Cilt: XXVII Ankara
- Sayarı, Sabri (2007), “Towards a New Turkish Party System?”, iç. *Turkish Studies*, 8: 2, s. 197-210
- Şenses, Fikret (2003) *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul: İletişim
- Şimşek, Sefa (2004) “New Social Movements in Turkey Since 1980”, iç. *Turkish Studies*, 5: 2, s. 111-139
- Tanör, Bülent (yıl belirtilmemiş) “Siyasal Tarih (1980-1995)”, iç. *Yakınçağ Türkiye Tarihi 2: 1980-2003*, haz. Sina Akşin, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, s. 27-162
- Turan, İlter (2007) “Unstable Stability: Turkish Politics at the Crossroads”, iç. *International Affairs*, 83: 2, s. 319-338
- Uras, Güngör (2012, 5 Aralık) “Yoksul Sayımız Nereye Koşuyor?”, erişim tarihi: 28 Şubat 2013, www.milliyet.com.tr
- Ünüvar, Kerem (2012), “AKP ve Türk Sağ: Bir Mirasın Anatomisi”, iç. *Birikim*, sayı 283, İstanbul: Birikim Yayınları, s. 35-40
- Weber, Max (2002) *Sosyolojinin Temel Kavramları*, İstanbul: Bakış Yayınları
- Weber, Max (2008) *Sosyoloji Yazıları*, İstanbul: Deniz Yayınları

Yetiş, Mehmet (2007) ‘‘Hegemonik Kriz Koşullarında Başkanlık Sistemi’’, i. *Başkanlık Sistemi ve Türkiye: lkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*, Haz. İhsan Kamalak, İstanbul: Kalkedon, s. 237-270

www.ankara.bel.tr

www.akparti.org.tr

www.ibb.gov.tr

www.milliyet.com.tr

www.sosyalyardimlar.gov.tr

www.tuik.gov.tr